

І. В. Попов,
аспірант, ДННУ "Академія фінансового управління"

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті систематизовано підходи до визначення фінансової системи та виділено елементи фінансової системи України. Досліджено основні проблемні аспекти в забезпеченні макроекономічної та фінансової стабільності, запропоновано напрями їх вирішення.

In the article approaches to the financial system are systematized, elements of the financial system of Ukraine are defined. The main problematic aspects in achieving macroeconomic and financial stability are highlighted, ways to solve the problems are suggested.

Ключові слова: фінансова система макроекономічна стабільність, фінансова стабільність, цінова стабільність, валютна стабільність, монетизація економіки, облікова ставка.

Key words: financial system, macroeconomic stability, financial stability, price stability, exchange rate stability, monetization of the economy, the discount rate.

ВСТУП

В Україні функціонування фінансової системи характеризується цілою низкою проблем. Серед них можна виділити невизначеність моделі розвитку фінансової системи, наявність тіньового сектора економіки, що приховує справжній фінансовий стан держави, недостатній рівень капіталізації інститутів фінансової системи та низьку якість фінансових послуг. Ці проблеми загострюються через повільні темпи ринкових перетворень реального сектора, відсутність системного підходу до реструктуризації фінансової системи, надто повільний темп реформ та відсутність консолідованого нагляду за фінансовими установами. Відсутність чіткої політики вищих органів влади, складна політична ситуація та постійна зміна керуючих та посадових осіб призводять до неефективного функціонування фінансової системи України.

З метою усунення проблем держава повинна знайти оптимальний підхід до реструктуризації, керувати розвитком і забезпечувати стабільність фінансової системи. Щоб не допустити застою і кризових явищ, необхідно налагодити функціонування грошово-кредитної систем, сформулювати стратегію і тактику реформу-

вання фінансів та звернути більше уваги на проблеми економічного розвитку та зростання, розробку законодавчо-нормативної бази. Кінцевою метою державної політики має стати забезпечення стабільності фінансової системи

Наукові праці Л.А. Дробозіної, В.М. Родіонової, О.П. Кириленко, Р.А. Слав'юка, А.М. Поддєрьогіна, В.В. Глущенко, І.В. Бокова, С.П. Дядичко, І.П. Кривої, Л.А. Мусіної, О.М. Ковалюка, О.Д. Василика та багатьох інших вітчизняних та зарубіжних вчених присвячені дослідженням фінансової системи. Значний внесок у дослідження макроекономічної стабільності зробили науковці З. Ватаманюк, Я. Жаліло, С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна, О. О. Беляєв. Проблематиці фінансової стабільності присвячено роботи зарубіжних вчених Г. Шинази, П.В. Каллаура, Г. Хереро, Н. Симона, Т. Падо-Шіопа, М. Фута, Е. Крокета.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета статті — визначити проблемні аспекти в забезпеченні стабільності фінансової системи України на основі дослідження макроекономічної та фінансової стабільності, запропонувати напрями їх вирішення.

Таблиця 1. Узагальнення визначень поняття "фінансова система"

З історичної	Фінансова система – це система, що об'єктивно сформувалася у державі на певному етапі її економічного, соціального розвитку та правового забезпечення, яку можна визначити, орієнтуючись на стратегію економічного розвитку держави та правове регулювання.	А.Г. Пишний.
З правової	Фінансова система – це врегульована відповідними нормами права сукупність економічних відносин між державою, суб'єктами господарювання, домогосподарствами.	В.П. Нагребельний.
З матеріальної	Фінансова система – це сукупність різноманітних фондів, сконцентрованих у розпорядженні держави, а також господарських суб'єктів й інших фінансових інститутів з метою досягнення економічного і соціального розвитку.	Л.А. Дробозіна, В.М. Родіонова, О.П. Кириленко, Р.А. Слав'юк, А.М. Поддєрьогін.
З економічної	Фінансова система – сукупність різних сфер фінансових відносин, кожна з яких характеризується особливостями у формуванні та використанні фондів грошових коштів, різною роллю в суспільному відтворенні.	М.А. Портной, Т.П. Ніколаєва, Т.П. Рзаєва, І.Ю. Соколова, А.М. Ковальова, С.В. Мочерній.
За внутрішньою будовою	Фінансова система – це сукупність блоків, ланок, підланок фінансових відносин.	В.В. Глушенко, І.В. Боков, С.П. Дядичко, І.П. Кримова, Л.А. Мусіна, О.М. Ковалюк О.Д. Василик.
З організаційної	Фінансова система – це сукупність фінансових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню та використанню відповідних централізованих та децентралізованих фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави.	О.П. Орлюк, М.І. Крупка, Зві Боді та Роберта К. Мертона
З інституційної	Фінансова система розглядається за організаційною будовою та внутрішньою структурою. Відповідно до організаційної будови фінансова система складається із сукупності фінансових органів та інститутів, що спрямовують, управляють та контролюють грошові потоки. За внутрішньою будовою фінансова система являє собою сукупність відносно відособлених взаємозв'язаних сфер і ланок фінансових відносин.	О.Р. Романенко, С.Я. Огородник, О.П. Кириленко, Г.Г. Кірейцев, Н.М. Александрова, С.О. Маслова, В.М. Федосов

Джерело: розробка автора на основі [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11].

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансова система слугує одним із найважливіших регуляторів розвитку національної економіки, а стабільність фінансової системи країни є основним показником її ефективності та збалансованості. В науковій літературі, незважаючи на велику кількість трактування, поняття "фінансова система" залишається недостатньо визначеним. У сучасних періодичних виданнях можна зустріти такі поняття, як "фінансово-кредитна система", "валютно-фінансова", "грошово-фінансова" тощо, що є результатом поверхового розуміння складних явищ економічного життя та використання економічних понять без заглиблення у їх зміст. Важливим є те, що в економіці країни одночасно існують фінансова, кредитна, грошова, валютна системи, які мають різні функції та структуру, але діють в одному економічному просторі [1].

Автором було систематизовано та узагальнено ряд найпоширеніших в науковій літературі визначень фінансової системи (табл. 1).

Узагальнюючи вищезазначене, фінансова система України — це сукупність економічних відносин, що склалася історично з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів держави, суб'єктів господарювання та домогосподарств, розподілу і перерозподілу ВВП, які реалізуються за допо-

могою фінансового апарату на основі фінансового законодавства країни. У складі фінансової системи України автором запропоновано виділити наступні елементи:

- принципи побудови фінансової системи;
- грошові фонди, що формуються в кожній сфері;
- сфери та ланки фінансових відносин;
- фінансовий механізм;
- фінансові інструменти;
- фінансове законодавство;
- фінансовий апарат.

Функціонування фінансової системи, як і будь-якої системи, не є рівномірним та безперервним. Для фінансової системи характерний закономірний рух від одного стану рівноваги до іншого. З огляду на це виникає питання, який стан фінансової системи можна вважати стабільним. Основними ознаками стабільності фінансової системи є наступні:

- наявність впорядкованості функціонування і розвитку елементів фінансової системи;
- наявність зворотного зв'язку між окремими елементами як один з одним, так і фінансовою системою в цілому;
- наявність фінансових

інструментів державного регулювання;

- наявність якісного нормативно-правового та інформаційного забезпечення;
- керованість як фінансової системи в цілому, так і окремих її елементів;
- наявність саморегулюючих властивостей фінансової системи;
- спроможність фінансової системи протидіяти збуренням та повертатись в положення рівноваги у разі відхилень;
- спроможність фінансової системи зберігати параметри у чітко визначених межах протягом тривалого часу [12; 13; 14].

Стабільність фінансової системи передбачає врівноваженість обох складових — макроекономічної та фінансової стабільності. Недоцільно досягати економічного зростання за рахунок виснаження фінансової системи, оскільки це рано чи пізно спричинить кризу. Але безглуздо і на межі можливого підтримувати фінансову стабільність, якщо це або негативно відображається на економіці, або не дає позитивних результатів.

Макроекономічна стабільність в Україні протягом 2002—2011 рр. була недовгою, внаслідок її хиткого стану та не завжди обгрунтованого та недостатнього регулювання вона легко перетворилася на системну кризу.

Разом з тим, економіка України все більше інтегрувалася до світової економіки та стала залежною від її динаміки. Розгортання світової економічної кризи стало наслідком накопичення глобальних суперечностей між розвитком фінансової сфери та реальної економіки. Протягом 2008—2011 рр. досягнення макроекономічної стабільності в Україні було спрямовано, насамперед, на подолання системної кризи, яка проявлялася в усіх сферах економіки. В

Україні світова криза виявилася через кризу платіжного балансу та неможливість забезпечити стабільність національної валюти на належному рівні. Різке зменшення експорту істотно погіршило стан поточного рахунку, а необхідність здійснення виплат за борговими зобов'язаннями — стан фінансового рахунку платіжного балансу. Крім того, відбулося значне падіння виробництва, зниження реальних доходів населення. Всі ці фактори вимагали активних антикризових заходів з боку держави, а відповідно і коштів, що, в свою чергу, призвело до розбалансованості державних фінансів.

Основними факторами поглиблення макроекономічної нестабільності в Україні стали фактори, наведені в табл. 2.

Встановлення макроекономічної стабільності можливе за умов подолання спаду виробництва, підтримки позитивного сальдо платіжного балансу, стабільного припливу капіталу із закордону, збереження сильної соціальної орієнтованості. Проте ці параметри не є однорідними та залежать від багатьох факторів. Тому, якщо прогнозувати обсяг ВВП, виходячи лише із інформації минулих періодів на основі тренду, то отриманий прогноз буде неточним та не буде відповідати дійсності. Для прийняття управлінських рішень з метою підтримання макроекономічної стабільності необхідно визначити усі релевантні фактори та величину оптимального річного приросту ВВП.

Що стосується фінансової стабільності, то невинний динамічний розвиток фінансової системи зумовлює неможливість зафіксувати раз і назавжди стан фінансової стабільності і потребує наявності механізмів самокоригування, спроможних виявляти ризики, обмежувати і усувати диспропорції, перш ніж вони приведуть до розбалансування фінансової системи.

Перш за все, необхідним є формування рівня монетизації економіки, достатнього для забезпечення економічного зростання та підтримки фінансової стабільності. Протягом 2002—2011 рр. відношення грошової маси до ВВП не перевищувало 55%, в той час у високорозвинених країнах світу рівень монетизації економіки вважається достатнім тоді, коли коефіцієнт складає 70%. Процес стабілізації монетизації економіки має супроводжуватись адаптацією економіки до зростаючих обсягів грошової маси, що має, з одного боку, забезпечувати їх ефективне використання, з іншого — стримувати інфляційний тиск. Насичення української економіки коштами повинно супроводжуватись "нормалізацією" структури грошової маси — ростом банківсь-

Таблиця 2. Фактори поглиблення макроекономічної стабільності України у 2002—2011 рр.

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
<ul style="list-style-type: none"> – зміни кон'юнктури на міжнародних фінансових ринках; – загострення конкуренції на зовнішніх ринках; – погіршення умов доступу до зовнішніх джерел фінансування; – збереження не вигідних для України умов торгівлі на зовнішніх ринках; – вплив зростання цін імпортованих товарів на посилення інфляційних процесів; – низька участь країни у міжнародному поділі праці.; 	<ul style="list-style-type: none"> – високий рівень залежності української економіки від експорту та імпорту; – неефективна, технологічно відстала, високоенергоємна структура промислового виробництва; – нестійкість темпів промислової динаміки; – застій внутрішніх ринків; – несприятливий інвестиційний клімат; – неефективний національний ринок праці; – нестабільна політична ситуація в країні; – відсутність необхідних інституціональних перетворень

Джерело: [15].

ких депозитів, переорієнтацією на внутрішні джерела кредитування, зниженням доларизації економіки [16].

По-друге, необхідним є визначення оптимального зростання загального рівня цін для встановлення цінової стабільності в країні, оскільки темпи зростання цін в Україні є занадто високими (протягом 2002—2011 рр. середній показник дефлятора ВВП становив 116,2%, ІСЦ — 110,7%). Вирішення даного питання є складним комплексним процесом, потребує врахування багатьох факторів і є індивідуальним для кожної країни і залежить від конкретної ситуації та умов, що склалися в економіці. Це пов'язане з тим, що темпи інфляції мають бути такими, щоб, з одного боку, не провокувати зростання інфляційних очікувань населення та бізнесу, а з другого — не перешкоджати економічному зростанню.

По-третє, необхідним є забезпечення валютної стабільності шляхом встановлення такої динаміки валютного курсу, яка коливається в певних вузьких межах, виключає різкі зміни і не порушує сформованих орієнтирів на перспективу. При цьому незначні коливання співвідношення гривні з основною курсоутворюючою валютою не викликають занепокоєння в суспільстві та не порушують упевненість у здатності центрального банку впливати на ситуацію. Для встановлення валютної стабільності першочерговим завданням є визначення економічно обгрунтованого курсу USD/UAH за умови відсутності його штучного укріплення. Крім того, необхідним є удосконалення підходів до планування механізму курсоутворення та вибору оптимального режиму курсоутворення в залежності від стану економіки.

По-четверте, необхідним є підтримання стабільного та обгрунтованого ціноутворення на кредитні ресурси для позичальників. Основним фактором нестабільності цін на кредитні ресурси в Україні є низька ефективність облікової ставки НБУ як інструмента грошово-кредитної політики. В останні роки все більше помітна тенденція відхилення процентних ставок за кредитами від облікової ставки НБУ, зниження облікової ставки є більш значимим, ніж аналогічне зниження кредитної ставки банків. Вирішення проблеми забезпечення стабільності цін на кредитні ресурси вимагає посилення реального впливу НБУ та лежить у площині підвищення ефективності застосування облікової ставки та забезпечення дієвості процентної політики в цілому з метою сприяння ефективному економічному розвитку та забезпеченню стабільності фінансової системи.

Успіх державної політики у забезпеченні стабільності фінансової системи багато в чому залежить від скоординованості заходів, спрямованих на встановлення макроекономічної та фінансової стабільності. Важливим питанням є координація як стратегічної, так і тактичної складових грошово-кредитної та фіскальної політики, дій уряду та Національного банку України як на рівні вироблення політики, так і на рівні проведення поточних операцій, їх взаємної узгодженості, підпорядкованості короткострокових вигод та інтересів довгостроковим загальнодержавним цілям [17].

З огляду на те, що фіскальна та грошово-кредитна політика є надзвичайно дієвими, виникає питання, яка їх комбінація буде сприятливішою для економічного розвитку, а яка, навпаки, може йому нашкодити. Невдала комбінація цих політик здатна порушити макроекономічну та фінансову стабільність, погіршити умови для економічного розвитку країни. Координація грошово-кредитної та фіскальної політики повинна полягати у виробленні та реалізації їх таким чином, щоб вони не суперечили одна одній і разом сприяли досягненню стабільності фінансової системи за рахунок стійкого економічного зростання та ефективної боргової політики при довгостроковій цінній стабільності та зовнішній стійкості. Вирішення даних питань можливе лише за умови побудови комплексної моделі для прогнозування стабільності фінансової системи України з подальшим наданням рекомендацій щодо вибору інструментів фіскальної та монетарної політики у прогнозованому періоді для досягнення поставлених цілей та забезпечення стабільності фінансової системи.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах фінансова система є основою для фінансово-економічної діяльності суб'єктів всіх форм власності, забезпечує умови для динамічного розвитку ринкової економіки, виступає механізмом збалансування конкуруючих інтересів суб'єктів господарювання у різних сферах і сегментах ринку. З огляду на це, кінцевою метою державної політики має бути забезпечення стабільності фінансової системи, яка можлива лише за умови встановлення макроекономічної та фінансової стабільності. Удосконалення механізму забезпечення стабільності фінансової системи України потребує проведення низки заходів, з яких першочерговими є налагодження ефективної співпраці Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України та Національного банку України та вироблення чіткої стратегії для кожної політики.

Що стосується перспектив подальших розвідок у даному напрямі, то вони полягають передусім у поглибленні теоретичних та методичних засад механізму забезпечення стабільності фінансової системи країни та розробці сучасного інструментарію для прогнозування стабільності фінансової системи України.

Література:

1. Василик О. Теорія фінансів / О.Д. Василик. — Київ: НІОС, 2001. — 416 с.
2. Пишний А. Фінансова система держави та її правове регулювання: трансформація поглядів / А.Г. Пиш-

ний // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. — 2007. — №4. — С. 557—564.

3. Нагребельний В. Фінансове право України: Навчальний посібник / за ред. В.П. Нагребельного; В.П. Нагребельний, В.Д. Чернадчук В.Д, В.В. Сухонос. — Суми: ВТД "Університетська книга", 2004. — 320 с.

4. Портной М. Финансы и кредит [Електронний ресурс] / М.А. Портной, Т.П. Николаева, А.М. Рзаев, И.Ю. Соколова. — М.: МГУЭСИИ, 2003. — Режим доступу: <http://knigi-uchebniki.com/uchebnik-finansi/finansovaya-sistema-stranyi.html>.

5. Ковалева А. Финансы: учебное пособие / под ред. А.М. Ковалевой А.М. — Москва: Финансы и статистика, 2005. — 384 с.

6. Мочерний С. Економічна теорія: навч. посіб. / С. В. Мочерний. — 4-те вид., стереотип. — К.: ВЦ "Академія", 2009. — 640 с.

7. Глущенко В. Введение в финансовую кризисологию / В.В. Глущенко // Науковий вісник ЧДІЕУ. — 2009. — № 1 (2). — С. 44—63.

8. Бокова И. Финансы и кредит: Краткий курс лекций / И.В. Бокова, С.П. Дядичко, И.П. Крымова, Л.А. Мусина, И.А. Резник. — Оренбург: ГОУ ОГУ, 2004. — 185 с.

9. Василик О. Державні фінанси України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 608 с.

10. Орлюк О. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О.П. Орлюк. — К.: Юрінком Інтер, 2010. — 808 с.

11. Карлін М. Фінансова система України: навчальний посібник / М.І. Карлін. — К., 2007. — 324 с.

12. Варваренко Г. До питання визначення поняття "фінансова стабільність" / Г.О. Варваренко, В.В. Сінельник // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. — 2009. — № 1. — С. 52—61.

13. Каллаур П. Концепт "финансовая стабильность" / П. В. Каллаур // Белорусский экономический журнал. — 2007. — № 1. — С. 25—37.

14. Шевцов А. Про заходи щодо підвищення ефективності економіки України в перехідний період / А. Шевцов // Економіка України. — 1999. — № 12. — С. 30—34.

15. Сениц І. Фінансова нестабільність в Україні: причини та шляхи мінімізації / І. П. Сениц // Міжнародна банківська конкуренція теорія і практика: зб. тез доп. IV Міжнародної науково-практичної конференції (21—22 травня 2009 р.): у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". — Суми, 2009. — Т. 1. — С. 88—89.

16. Носов О. Підвищення рівня монетизації української економіки та інфляція / О.Ю. Носов // Економічний простір. — 2009. — №24. — С. 169—175.

17. Міщенко В. Вдосконалення координації грошово-кредитної та фіскальної політики: Інформаційно-аналітичні матеріали / За ред. В.І. Міщенка, О.І. Кіреєва, М.М. Шаповалової. — К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. — 96 с.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2012 р.